

УДК 316.654

І.В. ДОВГАЛЬ

СОЦІАЛЬНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ТА МАЙБУТНЄ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ В УКРАЇНІ

Довгаль Ігор В'ячеславович – кандидат економічних наук, докторант кафедри соціології та соціальної роботи, Класичний приватний університет (м. Запоріжжя)

Розглянуто соціально-територіальний розвиток та майбутнє соціального діалогу в Україні. Здійснено теоретичний аналіз зв'язку соціального діалогу з територіальними особливостями наявними в сучасному українському суспільстві. Запропоновані шляхи оптимізації соціального діалогу через використання регіональних соціально-економічних особливостей.

Ключові слова: регіон, територіальний розвиток, регіональні особливості, соціальний діалог.

Довгаль И.В. Социально-территориальное развитие и будущее социального диалога в Украине

Рассмотрено социально-территориальное развитие и будущее социального диалога в Украине. Осуществлен теоретический анализ связи социального диалога с территориальными особенностями имеющимися в современном украинском обществе. Предложены пути оптимизации социального диалога через использование региональных социально-экономических особенностей.

Ключевые слова: регион, территориальное развитие, региональные особенности, социальный диалог.

Dovgal I.V. Social and territorial development and the future of social dialogue in Ukraine

In the article the socio-territorial development and the future of social dialogue in Ukraine. In this paper, the theoretical analysis of connection with territorial social dialogue features available in modern Ukrainian society. The paper suggested ways to optimize social dialogue through the use of regional socio-economic characteristics.

Keywords: Region, regional development, regional identity and social dialogue.

Постановка проблеми. Аналізуючи особливості сучасного соціально-територіального розвитку України та майбутнього соціального діалогу на даних теренах не можна обминути потенціалу кожного із українських регіонів. Більшість країн, що мають більше десяти регіонів рано чи пізно стикаються з проблемою регіонів.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема соціально-територіального розвитку та майбутнього соціального діалогу в Україні є майже не дослідженою в роботах вітчизняних науковців, але роботи таких учених, як О. Баган, М. Возняк, П. Лаврів, О. Мазур, Р. Музафаров, І. Поп, дана проблема актуалізована в рамках соціологічного дискурсу.

Метою дослідження є з'ясування залежності майбутнього соціального діалогу в Україні від особливостей її соціально-територіального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Регіони, тобто географічно, історично, соціально, іноді етнографічно – різні, вони є результатом об'єктивних довготривалих і складних процесів. Їхнє формування чи, навпаки, нівеляція залежить від того, наскільки певна країна різноманітна своїми природно-рельєфними умовами, політичними традиціями, етнографічними особливостями [1, с. 1]. Наприклад, Басконія, що знаходиться на території Іспанії, отримала свою колоритну специфіку через популярність кориди та особливого націоналістичного руху, який прийнято асоціювати не з самою Басконією, а з самою Іспанією. До того ж, учасники спортивних ігрових видів спорту беруть до своїх лав, тільки справжніх басконців. Люфтом для басконської спортивної індустрії є те, що на території Франції

та Португалії є райони компактного проживання басконців. Більшість герцогств та міст-держав середньовічної Європи після формування сучасної політичної мапи Європи стали значними регіонами в рамках нових державних утворень Європи. Одна з головних характеристик усіх цих регіонів полягає в тому, що вони мають свою історію, специфічний ціннісний набір, який є притаманним жителям саме цих регіонів та іноді мова або діалект характерний для окремих регіонів країни може суттєво відрізнятися від державної мови. Тому кожна з великих територією держав пережила свій період боротьби з відмінностями регіонів в ім'я національної єдності.

Не обминули ці проблему і Україну. Україна складається із 12 основних регіонів: Закарпаття, Галичина, Буковина, Волинь, Полісся, Поділля, Середнє Подніпров'я, Степ, Слобожанщина, Донеччина, Причорномор'я і Крим. Кожен із них має свої географічні особливості, історичні й культурні, соціальні й ментальні відмінності [1, с. 1]. Кожен з цих регіонів має свій ціннісний набір, який в тому чи іншому відрізняється від тих, що є в інших регіонах. Наприклад, Закарпаття має особливу специфіку. Це єдиний регіон, який знаходиться за карпатськими горами, ціннісною особливістю даного регіону є наявність великої кількості національних меншин, домінують серед яких угорці та русини.

Угорці утворюють більшість населення в Берегівському районі, половину населення Виноградівського району і помітну меншість в Ужгородському та Мукачівському районах. Угорська меншість виявляє значну стійкість асиміляції завдяки компактному розселенню в межах декількох районів, причому деякі з

© І.В. Довгаль, 2013

них межують з історичною батьківщиною — Угорщиною [5]. Соціокультурна ситуація в регіоні є найбільш різноманітною, але в той же час дуже складною для подальшого розвитку системи соціального діалогу як в Україні, так і в рамках самого Закарпаття. Так як в регіоні наявні як етнонаціональні протеріччя між українцями з русинами та угорцями. На даний момент ці протиріччя є «замороженими», бо як не переходять у відкриту конфронтацію між націями. Головним чином це відбувається не через високий рівень толерантності, а через компактне проживання національних меншин у регіоні. Так як угорці та лемки-русини проживають здебільшого в селах і що особливо в гірських та підгірських селах.

Та і проблема самоідентифікації цих народів у рамках українських реалій почала формуватися нещодавно. Експансія угорської самоідентифікації на Закарпатті відбувалася еволюційним шляхом. Дана еволюційність відбувалась через те, що більшість угорців ще має родичів в Угорщині і ті угорці, що проживають в рамках України останні три покоління, які ще не забули традицій угорського народу.

В той же час початком національного відродження русинів-лемків на сучасному історичному етапі вважається 1989 рік, коли було зареєстровано Товариство лемків - організація, яка стала посилено відновлювати лемківську ідентичність. Представники цього об'єднання вважають себе частиною русинського, а не українського народу [11, с. 121]. Дана ситуація ускладнює соціальний діалог. Так як не вміння України розвивати відносини з національними меншинами і небажання їх підтримувати призводить до нових протистоянь. Крім того більшість українців цього регіону активно співпрацюють з представниками сусідніх країн як у сфері економіки, так і культури. Тому навіть українці в цьому регіоні мають відмінні від Західної та Східної України соціально-економічні потреби, які не задовольняються в рамках соціально-економічних ідеологем Східної та Західної України. Дана Закарпатська ідеологема є прикладом специфічного регіону без активної участі якого в соціальному діалозі не можлива соціально-економічна модернізація України.

Галичина – історична область у Східній Європі, розташована на території сучасних Івано-Франківські, Львівської й більшої частини Тернопільської областей України, Підкарпатського й більшої частини Малопольського воєводства Польщі. Ділиться на Східну Галичину (в XI столітті – Мала Русь), здавна населену переважно українцями [2]. Галичина завжди була авангардом розвитку української соціально-економічної думки та соціального розвитку українських територій. Тому і зараз соціально-економічні ідеї та ідеологеми галичан повинні бути важливими для всієї України. Про це свідчить і те, що Львів на протязі багатьох років був головним символом національної української ідеї. Тому не є дивний факт того, що саме на Львівщині та сусідніх регіонах сформувалася одна з найзагадковіших

сторінок української історії. Ця історія повстанського руху в Україні почалася не ОУН-УПА, а з діяльності загонів Українських січових стрільців. Українські січові стрільці – єдине українське національне військове формування в складі австро-угорської армії, сформоване з добровольців, які відгукнулися на заклик Головної Української Ради 6 серпня 1914 і стояли під проводом Української Бойової Управи (УБУ) [12]. Тобто на Галичині була утворена перша повноцінна українська армія. Хоча вона і була частиною армії іншої країни після ліквідації козацтва, яке не мало вираженого проукраїнського вектора розвитку. Так як у козаків не було національної самоідентифікації. Козацтво було демократичним об'єднанням вільних людей, більшість з яких за територіальною ознакою. І тому існування Українських січових стрільців на теренах сучасних областей України дає можливість розглядати Галичину як важливий соціально-історичний фактор соціального діалогу вже тільки через символічність. Зважаючи на те, що продовжувачам діяльності загонів Українських січових стрільців є українські повстанці з ОУН-УПА. Дане політичне та військове об'єднання сьогодні є одним з факторів розколу України, але в той же час закріплює статус Галичини в ролі духовного та військового центру України тим більше, що це – колицка українського націоналізму. На це їй дають право наступні засадничі принципи діяльності організації. Ці документи свідчать, що УПА проти того, щоб один народ, здійснюючи імперіалістичні цілі, «визволяв», «брав під охорону», «під опіку» інші народи, бо за цими лукавими словами криється огидний зміст – поневолення, насильство, грабунок. Тому УПА бореться проти російсько-більшовицьких і німецьких загарбників, поки не очистить Україну від усіх «опікунів» і «визволителів», поки не здобуде Української Самостійної Соборної Держави, в якій селянин, робітник та інтелігент зможуть вільно, заможно і культурно жити й розвиватися [4]. Зважаючи на вищезгадане, саме цей регіон має певні переваги історичного змісту в сфері пропозиції в сфері соціального діалогу. Галичина – один з основних символів європейської України і в рамках соціального діалогу вона повинна разом з Волинню відповідати за європейську інтеграцію України. В той же час слід сказати, що даний регіон вже не перше десятиліття вимагає допомоги в розвитку промисловості. Саме подібні бінарні складні дефініції повинні бути основою соціального погодження в рамках соціального діалогу як на регіональному, так і на загальнонаціональному рівні.

Дуже схожою на Галичину є Волинь. Вона охоплює сучасні Волинську та Рівненську області, західну частину Житомирської та північну частину Тернопільської області і Хмельницької області. Площа – близько 70 000 км². У ширшому розумінні до Волині можна віднести південну частину Берестейської області Білорусі і східну частину Люблінського воєводства Польщі [2]. Даний регіон знаходиться в дуже непростих

кліматичних умовах і, незважаючи на те, що є однією з колисок українського націоналізму та повстанського руху, але в той же час даний регіон знаходиться на кордоні з Республікою Білорусь та Росією. Даний регіон завжди був так званім «молодшим братом» Галичини. На його теренах були наявні всі соціально-економічні характеристики та явища властиві для Західної України. В той же час за роки української незалежності дана область наростила промисловий потенціал за рахунок того, що підприємство ЛуАЗ стало частиною корпорації «Богдан-моторс». Це сталося, тоді як акціонери ВАТ «Луцький автомобільний завод» (ЛуАЗ, м. Луцьк), що входить до складу Корпорації «Богдан», змінили назву підприємства на «Автомобільний завод «Богдан» [3]. Дане підприємство завжди було основним флагманом місцевої промисловості, але останні п'ятнадцять років найбільш відомим волинським підприємством став національний лідер харчової промисловості – компанія «Волинь холдинг», що є сателітом швейцарської компанії «Nestle» і лідером харчової промисловості всієї Західної України. В той же час нетиповість для соціально-економічних реалій цього регіону проявляється і в політиці, бо має свій «червоний пояс». Тобто на території регіону, де найбільшого історичного розголосу набув націоналізм, компактно проживають прихильники її антипода комуністичної ідеології. Даний факт говорить про достатній рівень толерантності серед місцевих жителів, які готові брати активну участь у соціальному діалозі. Тому основною відмінністю Волині від Галичини є поміркованість та толерантність місцевого населення на фоні підвищених темпів розвитку Волині. Подібна тенденція наявна і в центральних регіонах України, що тягнуть до ціннісних орієнтацій та культурних зразків Західної України. Серед них особливо виділяються Рівненська та Житомирська області.

До так званого Західноукраїнського ціннісного та культурного набору зазвичай відносять Поділля. Під Поділлям розуміють (Подільська земля, Пониззя, Подністров'я і Побужжя) – історико-географічна область України, охоплює територію сучасних Вінницької, Хмельницької (південь), Тернопільської (без північної смуги), північні райони Одеської областей, а також невеликі прилеглі території Житомирської, Черкаської, Кіровоградської [9]. Поділля знаходиться на кордоні з південними регіонами України (Одеса, Миколаїв та інші). Є сільськогосподарським регіоном, промисловість в якому також спрямована на сервісне обслуговування сільськогосподарської техніки. Крім того, даний регіон є найбільшим в сфері вирощування та переробки цукрових буряків. Даний регіон є відображенням менталітету українця, що проживає на Заході і в центрі країни. Даний регіон один з найбідніших в Україні через вади розвитку українського сільського господарства. І в рамках соціального діалогу даний регіон разом з Черкаською та Херсонською областями мають преференції в

секторі обговорення проблем розвитку сільського господарства як окремих регіонів, так і всієї України.

Буковина є останнім оплотом Західної ментальності. В той же час дана форма сприйняття Чернівецької області є міфологізованою. Оскільки вона до 1939 року разом з українською частиною Бессарабії та сучасної Молдови входила до Румунії. А як ми знаємо Румунія у XVIII-XIX століттях входила до складу Османської імперії і в рамках поєднання автентичної української культури з прийнятими на її теренах соціальними ритуалами з культурою, що була сформована на принципах Ісламу. Географічно ж Буковина – історичний регіон, розташований між середньою течією Дністра та головним Карпатським хребтом у долинах верхньої течії Пруту та Серету. Нині ця територія входить до складу України (Північна Буковина – Чернівецька область) та Румунії (Південна Буковина – обл. Сучава Румунії) [9]. Втрата історичних зв'язків даного регіону суттєво відобразився на розвитку її економіки. Сьогодні Буковина це регіон з видобування і переробки деревини та її похідних. Тому сьогодні в рамках подальшого розвитку системи соціального діалогу представники даного регіону могли б поділитися з іншими українськими регіонами міжнародною співпрацею в регіоні Дунайського басейну. Дана співпраця є цікавою, бо даний регіон складається з кількох невеликих, але дуже відмінних країн за соціокультурним портретом, що можна екстраполювати на структуру українських регіонів і важкі відносини між ними.

Серед регіонів Східної України особливо цікава Слобідська Україна, або Слобожанщина – історико-географічний край у східній частині України та прикордонних областях РФ, територія якого перекривається приблизно з територією п'яти Слобідських козацьких полків 17-18 століть, автономних формацій у межах Московського царства, а згодом Російської імперії [11]. Даний регіон має вигідне географічне положення, головна перевага якого полягає в тому, що він знаходиться на кордоні з Російською Федерацією. Цей геополітичний плюс свого часу сприяв здобуттю столиці регіону Харковом столичного статусу в рамках СРСР. До того ж, регіон має стратегічне транспортне значення. Крім того, Харків є науковим центром України. Тому слобожанські області повинні мати преференції в обговоренні культурних та наукових питань у сфері соціального діалогу. Не слід забувати і про вклад регіону в національну промисловість і можливі преференції і в цій царині соціального діалогу. Крім промислового потенціалу Слобожанщини можна віднести і промисловий потенціал Донбас, який географічно є Східним регіоном.

Найбільш цікавим і, до того ж, складним регіоном України є Автономна Республіка Крим. Автохтонним (корінним) населенням Кримського півострова були кімерійці. Національний склад населення Криму багато разів змінювався. Корінними в Криму вважають себе кримські татари, караїми, уруми [7]. Цей

багатонаціональний край за свою історію більш ніж п'ять разів кардинально змінював титульну націю, яка володіла ресурсами регіону. В той же час даний регіон є єдиним в рамках української держави, де переважають за національним складом не українці. Так, інше населення Криму – це емігранти в другому та третьому поколіннях та переселенці з інших країн колишнього СРСР. Загальна чисельність наявного населення Автономної Республіки Крим, за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р., складала 2033,7 тисячі чоловік. Чисельність міського населення 1274,3 тисячі чоловік, або 62,7%, сільського 759,4 тисячі осіб, або 37,3%. Кількість чоловіків в автономії складала 937,6 тисячі, або 46,1%, жінок 1096,1 тисячі, або 53,9% [6]. Подібна ситуація стала можливою через те, що більшість населення формувалася під те, що Крим входив від часу формування СРСР до 1954 року до складу РРФСР. Даний регіон пережив одну з найганебніших сторінок радянської історії-депортацію кримських татар [10]. Сьогодні Крим це найбільша рекреаційна зона України, яка таїть у собі потенційну «гарячу точку» на релігійній основі між православними християнами та мусульманами. Тому в рамках соціального діалогу на національному рівні представники Автономної Республіки Крим могли б мати преференції в сфері питань рекреації та міжрелігійних відносин.

Південна Україна займає Причорноморський економічний район держави. До його складу входять АР Крим, Одеська, Миколаївська та Херсонська області; його площа – 113 тис. км² (18,8% площі України), населення – 6,8 млн. осіб (14,4 % населення України) [6]. Крім того, до південної України часто відносять південно-східні регіони країни як Запоріжжя і Дніпропетровськ. Даний регіон за радянських часів після Донбасу був другим за промисловим потенціалом регіоном з високим потенціалом у сфері сільського господарства. Хоча через двадцять років української незалежності даний регіон має тенденцію до скорочення промислових підприємств. І найбільш яскравим є приклад Миколаївської області. З офіційних джерел, що презентують регіон, ми дізнаємось, що у регіоні

розвинене машинобудування, рекреаційний комплекс, багатогалузева харчова промисловість, високотоварне сільське господарство з високою часткою посівів зернових, садів, виноградників, тютюну та ефіроолійних культур. На регіон припадає 30 % виробництва ковальсько-пресового устаткування, 45,9 % консервів, 20 % хімічних добрив України. Тут сконцентровано до 90 % українського виробництва вин. Значним є вклад регіону у виробництво морських та річкових суден, кукурудзозбиральних комбайнів, тракторних плугів, металорізальних верстатів, електродвигунів [8]. Та ми маємо справу з інерційним падінням даного виробництва, обсяги якого неможливо порівняти з радянськими часами. І сьогодні південні та східні регіони України в рамках соціального діалогу повинні підіймати екологічні питання, питання переорієнтації економіки в промислових регіонах, де банкрутування призводить до значних соціальних проблем і веде до зниження рівня життя.

Кількість українських регіонів теоретично можна і збільшити за рахунок подібнення згаданих регіонів. На думку О. Багана, до таких можна віднести: Лемківщину, Підляшшя, Кубань, Сіверщину, Подністрів'я, Бессарабію, Запоріжжя, Гуцульщину та ін [1, с. 3]. Дані регіони мають право на життя, але деякі з них не сильно відрізняються один від одного і тому вищереалізований принцип регіональної диференціації, на нашу думку, є більш адекватним у сфері соціально-економічного типологізування, яке відображає основні тенденції їх соціально-економічного розвитку в майбутньому.

Висновки. Виходячи з вищезгаданого, робимо наступні висновки. Українські регіони не є продуктом етнічних, культурних, історичних подій, оскільки вони сформовані адміністративним шляхом, тому прийнято під українськими регіонами розглядати регіональні утворення історико-географічного змісту, які поєднують кілька областей із сучасного адміністративно-територіального поділу. Особливості сучасного територіального поділу України приводять до історико-культурних розбіжностей, які можна подолати лише шляхом соціального діалогу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Баган О. Наша різноманітність: загроза чи взаємозбагачення / О. Баган // День. – 2006. – № 224. – С. 1.
2. Возняк М. Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії / М. Возняк. – Львів, 1924. – 180 с.
3. «ЛуАЗ» сменил название на «Автомобильный завод «Богдан» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://auto.in.dn.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1421&Itemid=42
4. За що боролася УПА? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.users.bit.te.ua/studio/upa/whatuk.htm>
5. Закарпаття – багатонаціональний край // Поточний архів управління у справах національностей та міграції Закарпатської ОДА. – Ужгород, 2003. – С. 4.
6. Енциклопедія українознавства. У 10 т. / Гол. ред. Володимир Кубійович. – Париж; Нью-Йорк: Молоде життя, 1954-1989.
7. История Крыма с древнейших времен до наших дней. – Симферополь: Атлас-компакт, 2005.
8. Лаврів П. Історія південно-східної України. / П. Лаврів. – Львів: Слово, 1992. – 152 с.
9. Мазур О. Поділля / О. Мазур // Довідник з історії України; 2-е вид. – К., 2001. – С. 586-587.
10. Музафаров Р. Крымскотатарская Энциклопедия / Р. Музафаров. – Симферополь, 1995. – 460 с.
11. Поп І. Енциклопедія Підкарпатської Русі / І. Поп. – Ужгород, 2006. – 121 с.
12. Ріпецький С. Українське Січове Стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин / С. Ріпецький. – Нью-Йорк, 1956. – 600 с.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2013